

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleinweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 11. kimovca (septembra) 1850.

List 37.

Žirovnica.)*

Hopsa hola tralajla!
Kak je gora visoka,
V gorah hodi sivi volk,
Da ga šmencaj kak je dolg!

Hajdi vstani, moj pastir!
Hajdi ženi svinke v žir;
Dolže hērčaš, dolže spiš,
Malo svinkam poskerbiš.

Hvalen bodi Jezu-Krist,
Ker da svinkam telko grizt.
Ker jim dal je bukevco,
Mastno nam bo dal mesó!

Rade svinke zobljite,
Vampiče si polnite;
Bolj bo vampič se polnil,
Bolj se bom jaz veselil!

Hopsa hala tralajla!
Srečno gora visoka!
Srečno gora, srečno gaj!
Zdaj se gre domó nazaj.

I. D. Šamperl.

Kaj kmetje v neki vasi storé, de bi se njim les ne kradel.

(Po Jadr. Slav.)

Bil je grozovitno merzel zimski večer, ko so se moške slavnanske vasi prvič pri Rudniku snidli, zavolj soseskih zadev se pogovarjat. V znečeni peči je gorel ogrevajoč ogenj; kar je vsim, ki so v jizbo stopili, tako dobro djalo, da si je vsak roke mulil, in si vgodno kožuh odpnel. Moglo jih je biti okoli šestero.

„Tešentete, je danas mraz, kakor léta 1822, ko sim dragonar bil,“ opomne Štepan Krača, nekdanj vojak, in si briše led iz vos (berk), ki si jih ni dal pobriti.

„Ja da bi zima le dolgo ne terpela! Bote vidili, kako se bodo derva zopet kradle.“

„Prav imaš, Stropnik! Dobro je, da si danas prišel, ker si soseskeni župan. Hočemo se ravno od soseskih reči pogovarjati.“

„I, kaj pomaga pogovarjanje, Rudnik! Saj vendar nič ne moremo preurediti.“

„Zakaj pa ne? Saj smo možje, ne pa bedasti otroci! Saj smo sosesčani! Tetešentaj!“

„Konjika Štepanova ni napčna. Kar — postavim — kradenje derv vtiče, to moramo preurediti, ga ni moč več preterpeti.“

Stropnik, ki se si je nezmerno prebrisan in zmeden zdel, se skor milosérčno smehlja.

„Naj se smehljaš ali jokaš, Benglaš ima prav, to mora preurejeno biti, tako pravim jas Štepan Krača!“

„Nu! da bi se derva ne kradle, ti ne boš vbrnil.“
„Ne ravsajte se ne, sicer nič ne dosežemo“, prosi marljivi, umni, le preplašni Bogoslav Mašič. Zadnjič stopi Rudnik vmes. — Rudnik, ki so ga srenjčani med svoje nar bolj omikane, in nar umneji može šteli.

„Ne vé li kdo izmed vas, kako bi se moglo vbrniti, da bi se les ne kradel?“

„Dajte vojakov priti, vzamite vojaško pripomoč.“

„Ti, Krača! svoje vojaške kervi ne moreš tajiti. Kak se vam zdi ta naklep?“

„Veseljani so tako vojaško pripomoč imeli, jo pa kmalo zopet odpravili, ko jim je predraga prišla.“

„Pripomoč je dobra, pa predraga; ko bi mi le kaj pripravnišega iznajti mogli!“

„Kaj pa bi bilo, ko bi mi po versti čuvali?“

„Mašič kam misliš? Kdo pa bo v taki zimi v gojzdu na straži stal? Jaz ne!“

„Jez tudi ne verjamem, da bi se tak svet speljati dal. Vsi imamo gojzde po raznih krajih, in tako bi moral vsaki vsako noč svojo lastnino obhoditi; tega ne preterpi nobeden.“

„Tak saj sami vidite, da v tem se nič ne da predelati in poboljšati,“ se muzlja Stropnik. „Pogosto se beseduje čez županištvo, naj to ali uno tako in tako naredi. Reči je lahko, pa kako? kako? Tu je maček pokopan.“

Rudnik skoči serditno na noge. „Kako? bi bilo dakle celó nemogoče, kaj si izmisliti? Kako pa se ravna v velikih mestih? Konjik Štepan! Ti si skor vso deželo obhodil, ni si li zapazil sém ter tje s čem se ubogim zabrani, derva krasti?“ Nekdajni dragonar si viha vose, zbira — premišljevaven, in z glavo potresa — lice v globe gube, pa ne odgovori nič. Stropnik se psovavno posmehluje. Rudnik obupuje.

Kar odprejo se duri, in ženka v cape zavita, škrebetaje od mraza, njim da plašljivo „dober večer“. Vse oči se k njej obernejo.

(Dalje sledi.)

Iz podkovijske in živinozdraviške učilnice v Ljubljani.

1. dan t. m. so prejeli učenci te učilnice, kateri so kovači, po predpisu c. k. visociga ministerstva napravljene patente, po katerih zamorejo pravico kovaškiga mojsterstva zadobiti, — iz mnogih drugih živinozdravilskih vednost pa, ki so se v ti učilnici nadredovno učile, so dobili kovači pa tudi drugi učenci, ki niso kovači, navadne šolske spričevanja. De se sploh zvé, kako so se o preteklim šolskim létu učenci obnesli, damo naslednje na znanje.

A. V podkovijski vednosti:

Za posebno dobre kovače so bili poterjeni:
Tomašič Jožef iz Vipave,

*) Žiravnica (žir) Eichelmast, žir Eichel.

NOVICE

kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj VIII.

V sredo 18. kimovca (septembra) 1850.

List 38.

Zavolj ribštva.

Še zmirej se semtertje sliši od prepirov zavoljo ribštva. Ker pa ti prepiri večidel le iz tega izvirajo, de ljudje postav ne poznajo in de mislijo, de stare ribške pravice so overžene (vzdignjene), damo še enkrat na znanje: de stare postave za ribške pravice še zmirej veljajo. Kdor je imel tedaj poprej pravico do ribštva, jo ima popolnoma še zdej, in jo bo tako dolgo obderžal, dokler ne pride nova postava. Kdor se tedaj podstopi, kakor koli to pravico žaliti, lastniku ribštvo braniti ali poškodovati, se pregreši zoper postavo, zapade kazni in mora storjeno škodo povrniti. Ako se pa primeri, de opravičeni lastnik ribštva ptuje zemljiše ali grunt brez potrebe poškodje, naj se poškodovani pri vradii (gosposki) pritoži, de se mu škoda poverne, — nikdar pa si ne sme sam siloma pomagati. Samolastna pomoč s silo je v tacih zadevah vselej pregreha zoper postavo, zato ker le postavi gré oblast, vsacimu, ki se poškodovaniga misli, pomagati. Kam bi svét prišel, če bi sila veljala! Divjaki bi spet postali, in vse bi moglo pod zlo iti. Spoštovanje obstoječih postav je povsod pri omikanih ljudstvih državna zapoved vsacimu, naj bo minister ali nar nižji delavec. Premenitev postav pa, ki niso dobre ali pravične, se zamore dokončno le v državnim zboru s poterjenjem Cesarja zgoditi.

Prijazen opomin kmetam.

S žalostjo večkrat vidim, pa tudi od več strani slišim, kako scer bistrourni ljudje, po hudobnih zapejljivcih oslepljeni, v svojo veliko škodo jim podeljene prerajtvila dozdanjih grajšinskih davšin in naznanilo tistiga dela (tala), ki ga bodo imeli vsako leto plačevati, ali pa odkupšino, namreč za vsak krajcar dvajsetico, pri cesarskim davkarju (frankarju) položiti, nespametno proč mečejo in zaničujejo.*) Velika pomota je, ako kdo misli, de to prerajtvilo ne bo za nobeno rabo več, ali pa de še clo zna kterimu kaj škodovati. To prerajtvilo stopi za naprej na mesto poprejšnih gosposkinih ali urbarskih bukvic. Kakor je bilo treba do zdaj pokazati bukvice per vsaki cenitvi (šaćilu) gruntov ali zemljiš, ali kader je kdo iskal posodila, ali kader je nesel davk odpravljat, tako bo zanaprej tega prerajtvila potreba. Posebno ga bo treba, ako se kdo izmed vas pred ali potler pomisli, se za vselej odkupiti. Na tem prerajtvilu bode davkar prej jem odkupšine poterdil in dovoljenje dal v gruntnih bukvah zamerk vpisati, de je zemljiše odkupljenca prosto vsiga gosposkiniga odrajtvila. Kdor ne bode imel tega porajtvila pri teh priložnostih, si ga bo primoran za lepe denarce in z dostimi poti omisliti.

*) Šem ter tjè se iz teh prerajtvil clo tako norca delajo, de jih za strašila po polji obešajo. Pis.

Tedaj sami pomislite, ali ni bolj pametno, od odškodovavnih komisij brez plačila (v darmo) prejete prerajtvila hraniti!

Pa še eno nemarnost me zlo boli vsak hip slišati, namreč de kmetje zaničujejo jim ponudeno dobroto pri zastankih od léta 1848, in de skor vsi pravijo: „kar bojo drugi storili, bomo tudi mi.“ Le pomislite, koliko plačila vas po tem čaka! Kdor je kaj dolžan ostal že pred létam 1848, bo mogel ta stari dolg po stari rajtingi plačati. Po tem pa še pride plačati za léta 1848, 1849 in 1850 po novim precenjenju urbarski davk in desetino. Čeravno bo to razdeljeno na mesce, se bode vender veliko nabralo. Zakaj tedaj zaničujete dobroto, po kateri se vam ponuja deseti del davka od léta 1848 perjenjati (dolpustiti). Te zastanjke bi vender lahko ob enim plačali, ker ste svoje zemljiša tri léta brez vsih gosposkinih odrajtvil vživali; po tem bote za naprej ložej svojim dolžnostim dohajali. Pomislite dobro kaj delate. Pozni kès bo zastonj!

J. O.

Kaj kmetje v neki vasi storé, de bi se njim les ne kradel.

(Po Jad. Slav.)

(Dalje.)

„Rada bi besedico s Stropnikom kremljala.“

„Tu sim; kaj hočeš?“

„Ne zamoremo nikakor več se spaziti. Mož mi je že štirnajst dni bolan v postelji; stareji otroci so v službo stopili; nar mlaji leži v vročnici, druga nemata obuvala, nisem več kos, kruha in derv pripraviti, moram starega in mlade gladú umreti pustiti, ako ne najdem nobene pomoči.“

„Saj dobite milostinjo.“

„Kam pa denem ta dva beliča? — V derva ne morem hoditi; zaslužiti si tudi nič; in če imam dva beliča, kje pa si bom derv za nju kupila? Po sežnji jih reveži ne moremo kupovati! In bolnega moža, in ubogega revnega červiča domá! Da bi jih ljubi Bog hotel vse k sebi vzeti!“

Rudniku se je serce topilo.

„Hlapec! obleci se, in porini gród (točke) derv Malnikarci v hišo; vzemi tudi hleb kruha, in naj ti moja žena vrečico moke da.“

„Ženka se med desetsto blagodari zmuza; kmetje se debelo gledajo.“

„Vidite, da se mora pomagati; siromaštvu se mora tudi pomagati. Od tega vendar drugobart; danas se bomo le od kradenja lesa pomenkovali. Pa kako? kako? to mi možgane meša.“

„Sim se spomnil, kakor na primer, mesta C —, ko je rekla, da derv kupiti ne more, ker jih po sežnji jemati ni kos. Peljal sim, bo kar tri leta, ko je ravno taka huda zima bila, seženj derv v mesto C.“

Kupil jih je neki mestni svetovavec, in moral sim jih v dervarnico peljati. To bo za uboge ljudi, so rekli.“

„Kaj? se ubogem derva li v dar dajejo?“

„Tega ne vem.“

„To je vse drugače, to vem. Mesto je bogato, in nakupi mnogo mnogo sežnjev pacelnov*), zvezčikov, ter jih po zimi v celo majhnih povzemkih ubogim prodaja, ker je odertija pri dervah v mestu presilna. To more biti v mestu, pri nas pa že ne.“

„In zakaj ne, Velkučnik! zauka Rudnik. Nisi še danes nobeno besede pregovoril; pa zdaj nam, kakor se mi zdi, na sled pomagaš. Dervarnico moramo napraviti.“

„Oj, Rudert, to če penezov; kaj takega morejo mestjani narediti, vasčani pa —? Kdo pa bo zato donarje dajal, in zalagal?“

„V naši vasi ne potrebujemo nobenega beliča zaloge k temu; derva damo sami. Mnogi izmed nas prodajajo derva, in rušo; ali vse v mesto zvozimo, ali nekoliko posamesno prodamo, je gor in dol. Kako pa naredijo to v mestu, povej Velkučnik?“

„Na! Tam je naprava takale: V dervarnici, ki je prosto dvorišče, stoji kučica, kjer čuvaj in ogleduh stanuje. Ta scepi in soseka derva, jih zloži v sklade, in varuje. Dvorišče je visoko zagrajeno, da se nič ne more ukrasti. Kdor torej hoče za nekoliko grošev derv imeti, gre k milozinarju, ki je, kakor sim slišal, neki mestni svetovavec, in dobí naukazni pis, ki ga v dervno dvorišče nese. — Tamošni čuvaj ima močen jermen, enak bikovici ali podpersniku s raznimi luknjicami. V jermen on zakopča (zapne) tako terdo, kakor je mogoče, povzemko derv. Pri vsaki luknjici je cena zaznamvana.“

„Tega ne umem.“

„Ej da! To ni težko razumeti. Ko je jermen na nar dalje zakopčan, velja več, kakor kadar je terdši zapet.“

(Dalje sledi.)

Kako se ravnati, če človeka griža napade?

Griža je létas po več krajih. Nek častit gosp. fajmošter iz Štajarskiga so nas naprosili, naj bi kakšno zdravilo po „Novicah“ nasvetovali ter so naš vprašali: ali bi o griži arnika kaj veljala.

Radi damo odgovor na to vprašanje, ker „Novice“ imajo namen v vsih potrebah svetovati in pomagati, če le morejo. Pred vsim pa smo dolžni povedati, de je griža — posebno tako imenovana kervava griža — silno nevarna boleznin, ktera zdravnikove pomoči potrebuje, ki zdravila daje po lastnosti in stopnji bolezni, ki se ne dajo po enim kopitu svetovati. Od arnike nimamo nobene skušnje, ker je arnika le bolj homoeopatiško zdravilo, mi pa se s homoeopatikom ne pečemo.

Pred vsim naj bo vsacimu povedano, de griža je vselej prisad ali vnetje čev, pri katerim se posebno končno čevo — ritnik — vname. Naj si vsak to dobro dobro v glavo utisno, ker iz tega, de vé, de so o griži čeva vnete, bo lahko spoznal, kako škodljive so o griži tako imenovane močne, dišeče (gvircaste) zdravila, vino, žganje, brinovec, poper, cimeti i. t. d. Pa v driski in hitrici je gorko černo vino s cimeta že vunder večkrat pomagalo — bota ali uni rekel. Ali, prijatelj! driska ali hitrica ni vselej griža. O prvem začetku, če se je kdo trebuh ali noge prehladil ali kaj napčniga, sadja ali kaj družiga enaciga povžil, prime človeka včasih driska in ga tudi po čevih kolje in dere, — pa to klanje

večkrat popolnoma preneha, tudi človeka ne mrazi in ga vročina ne kuha. Takrat zna dobro gorko vino (posebno černo vino) z enmalo cimeta, ali pa tudi kamilčna voda, ali kakšni požirk brinoveca, prižgana župa in enake reči prav dobre biti, zlasti če človek še trebuh prav gorko s flanelo ali s svilno (židano) ruto preveže.

Kakor hitro pa bolnika po čevih neprenehama kolje, ga driska napada, in kadar je vročnica (Fiber) pritisnila, takrat pa so vse gori imenovane zdravila hud strup, ktere, kakor vsak lahko zapopade, prisad ali vnetje v čevih še povikšajo, zato, ker čeva še bolj vnamejo.

Kader človeka griža napade, ste med domačimi zdravili ti dve nar boljši in nar potrebniši: prvo je gorkota, drugo pa so žlezaste pijače.

Grižev človek naj se tedaj v posteljo vleže, dobro odene, de se potiti začne; pot zaverne bolezni iz čev na kožo, de se driska in tudi klanje ustavi. De se pa človek lože potí in tudi vnetje in bolečine v čevih potolažijo, je dobro, če bolnik žlezaste pijače toplo pije, ajbžev čaj ali tē, ali ječmenovo vodo, ali iz sladkih mandeljnov napravljeno vodo (15 — 20 zlušenih in stolčenih mandeljnov na 1 polič vode). Vse se mora — smo rekli — gorko vživati. Bolnik tudi ne sme iz postelje vstajati in iz hiše na merzel zrak k potrebi hoditi, ampak jo v hiši na posodo opravljati, ki se mora vselej berž iz izbe nesti. Vselej je dobro, če bolnik nogovice (štumfe) na nogah obderží, de se ne prehladí. Čez trebuh naj se pokladajo gorke rute ali sogreta flanela. Jé naj nič, kakor — če more — čisto meseno pa ne osoljeno župo, ali če te nima, gorak in redek sok, tudi ne osoljen. Vsako prehlajenje ali napčna jed je grozno škodljiva.

Kdor se bo tako ravnal, si bo večkrat pomagal, če le griža ni prehuda, ktera potem zdravnikove pomoči potrebuje.

Slovesnost v jami pod Malim gradom pri Planini.

(Konec.)

Od Kalvarije naprej je bila pot bolj težavna, tu in tam sterma; po razvaljenim kamnji je bilo lesti, po polzkih in mokrih tleh varno štopati, po robovih se loviti, če ni kdo hotel na eni strani v globočino zderkniti, na drugi v globoke luknje, polne vode se vmočiti. Vender vse je veselo in serčno naprej stopalo, luči ob stenah in v rokah so pot kazale, in bengaljski oginji je razprosterte temine od časa do časa razgrinjal. Takó je veči del množice zaporedama noter do jezera prišel, brez de bi se bilo komu kake posebne nesreče pripetilo. Tukaj nad jezeram stati je groza vsaciga obhajala; luč svečave je bila preslaba, v breznu doli vodó pokazati, in v višavi gori čudne oboke razkriti; višava jame je na tem mestu 40 sežnjev, od vode do verh oboka. Kar je spet bengaljski oginji posvetil; pa preden je bilo moč, okó na vse strani obrniti, in čuda stvarnikove nekoliko spoznati, je tista svetloba minula. Zdaj je pot spet vse naglo nazaj peljala, in preden se je iz jame stopilo, so zaostali pesmoljubi slovensko petje znotrej začeli, ki se je po nezmernih prostorih čudno razlegalo. Ko je vse zopet čez vodo pod milo nebo prišlo, je gostoljubni župan g. Vilher nekoliko utrujenim obiskovavcam jame okrepčanja pripravil, dobriga vina in vola. In zdaj je mnogokrat zadonelo: Živijo gospod Dr. Schmidl, g. Rudolf, g. Urbas, ki se je bil l. 1849 prvi dalje v jamo iti podstopil, in verli Planinčanje. Prijazni pogovori, veselo petje domačih pesem, in druge kratkočasnosti, ker je g. Dr. Schmidl vse znal oživiti,

*) Pacelni so na Koroškem nescepljene polena, ki se dobé od oklestjenih vej borovega ali smrekoviga, ali kakoršnega si bodi drevja, navadne dolgote 24 — 30 palcov. Kako se jim pravi drugači?

Kaj kmetje v neki vasi storé, de bi se njim les ne kradel.

(Po Jadr. Slav.)

(Dalje.)

„Jaz to tudi razumem, in se mi primerno zdi.“

„Kaj pa da ne zložijo polenčikov v mere?“

„To bi tudi mogli, tode rabijo raji jermeň, ker zlagati in zlagati je dvojno. Pri zlaganju bi se mogel ali ubogi ali mesto pokasnuti. Jermen se mi dopade. Jaz si to takole mislim: Seženj derv se scepí na drobno, in posuši. Potle se razrajta, koliko koscov — tako in tako dolgih, mesto po dva ali po štiri groše dati more, in potem se cena po jermenu nastavi. Ni li tako Velkučnik?“

„Ti si jo zadel, Rudnik! takole delajo.“

„In tako, mislim, bi storili tudi mi. Bo šlo. Čuvaja nam ni treba; imamo vsi prostorne dvorišča; časa bo pozimi tudi, in o drugih dobah bodo ubogi derv malokadaj kupovali, imajo nabirkov in prehladine dosti. Kdo ima kaka dva sežnja suhih derv?“

„Na mojim dvorišču stojé trije sežnji.“

Jaz imam dve kope suhladi.“

„Jaz okoli tri kope zvezčikov.“

„Šest sežnje pacelnov morem kakor na primer jaz dati.“

„Derv čez potrebo,“ zavreši Rudnik vesel. „Ceno tudi vsi vemo. Jutri, mislim, bi mi dali seženj derv, in seženj pacelnov zdrobnuti. Imam celó novo bikovico, jo čem za mero dati. Potle zmerimo drobno scep-ljene derva, in pacelne; zrajtamo, in nad vsako luknjico ceno nastavimo. Kaj se vam zdi?“

„Bodo li ubogi take majhine povzamke kupovali?“

„Mnogi, mnogi jih bodo, — drugi pa bodo morde hotli krasti, ko prej, ker je, derva krasti, njihovo delo. Drugi si jih kupiti ne bodo mógli, za take se mora drugač skerbeti. Ako danes le toliko dosežemo, da se tem, ki derva kupovati hočejo, priložnost da, tako smo že dosti opravili. Vse na enkrat ne gre; na en mah nobeno drevo ne pade. Mnogo je ubogih v občini, ki hočejo poterpljivo živeti, in pošteni ostati; taki bodo tudi majhne povzemke kupovali.“

„Take reči bi imelo vendar županijstvo napraviti, saj je za to!“

„Imaš prav, Mašič. Na, Stropnik, kako je? Bote li to napravili?“

„Si mislite reč prelahko. Kaj takega se mora poredno prevdariti. Vi ste prenagli.“

„Se poredno prevdariti? Nismo li celi večer prevdarjali? Jutri se bo začelo? To rečem jaz, Štepan Krača!“

„Ako ne začnemo, mine zima. Marnjevali smo dosti, sadaj hočemo tudi kaj storiti. Sila je velika.“

„Praviš, Stropnik, da si mi reč prelahko mislimo. Menim, da si jo ti pretežko misliš. Kakšne težave pa so tù? Benglač da jutri seženj pacelnov drobno scepiti. Konjik Štepan seženj derv; suhladi in zvezčikov na Mašičevem dvorišči še treba ni zdrobčkati. Ako homo to reč prerajtali, in ceno na luknjice nastavili, grem od hiše do hiše k vertnarčičam, in oglasim tole:

„Pri Konjiku Štepanu je drobnih derv; ali ako si je hoče kdo sam razdrobiti, derv v polenih; pri Benglaču je pacelnov, pri Mašiči suhladi in zvezkov po drobnim na prodaj.“ Ljudje bodo že prišli; suhih derv je pa redko najti; sneg visok, tak da bodo prisiljeni priti, in kupovati. In če bodo ubogi vidili, da nismo le keršeni judje, ki hočejo po prodaji na drobno s potom siromaštva obogateti; če zvedó, da na drobno kupovaje, ravno tako dober kup in po pravici kupijo, ko kdor cel seženj vza-

me, bodo zaupanje dobili, in večkrat, in pogosteje kupovali. Hočemo jutri v božjem imenu začeti.“

(Konec sledí.)

Pomenki v besedah

„župan — županija — nadžupan — nadžupanija.“

(Konec.)

Že za odpravo je bil zložen ta sostavek, kar v dokladi „Novic“ Nr. 36 nove pomislí in vošila v téh rečéh najdem. Najdem pa berž, de g. razlagovavca ne omečeta samo, ampak tudi po svoji misli boljši svetovata, in zato se mi zdi, de se bomo v kratkih besedah pogodili. Ta dva gospoda pravita, de samo iz županije izpeljevavne besede so ju od te jima že na ustih ležeče besede ostrašile. Škoda! saj ako so iména tudi nekaj daljši, tako nevkretne vender niso kakor nemške. Meni bolj dopade županijan kot župljan, ker bi vender kdo mislil, de je župljan samo iz Župelj domá. Dovolite, de vam té iména po svojim izpeljem.

Župan Bürgermeister, županov dem B. gehörig, župansk einem B. gehörig, županstvo die Würde eines B., županijsk der županija angehörig, županijan ali županijec Gemeinde-Bürger, županijsstvo Gemeinde-Wesen, županijanstvo G. Bürgerrecht, medžupanijsk G. Angehöriger, medžupanijsstvo G. Angehörigkeit.

Kar zadeva Gemeinderäthe, nisim se bil tudi jez razložil ne za podžupane, in ne za županske svetovavce, in vam rad poterdim, de se naj vzame eno ali drugo.

Od nadžupanije sim zgoraj povédal, de jo jez ne med- ampak nad županije stavim, zato tudi ne med ljudske, ampak za prvo nad ali čez županije od cesarske vlade postavljeno predstojništvo štejem. Z nemškimi iméni Hauptmann sim tudi dokazal, de se županija in nadžupanija brez vse zmote lahko obderží.

Bezirksgemeinde je tudi mene skerbela, in mislim, de bi bilo nar bolj prav je véliko županijo imenovati, ker je zapopadek več županj, in je vsih téh županj vélika županija (ne nadžupanija).

Kreisgemeinde naj bi bila potlej deželna županija (Landeshauptmannschaft). To ne dé nič, če jih je v kaki kronovini tudi več, kakor postavim na Českim, saj je tudi skoraj v vsaki deželi več Landgerichtov. Deželni župan — Kreisobmann — bi bil potem verh vélikih in malih županov in pa pod deželnim nadžupanam Kreispräsidenten; Statthalter je pa kronovinski poglavar.

Če Kreisgemeinde deželno županijo imenujemo, bomo tudi tistim vstregli, ki pravijo, de Horvatje pod njo kaj družiga razumejo „Gespannschaft gleich Kreis im jetzigen einheitlichen Oesterreich.“

Kanton vpeljevati meni nikakor ne dopade, ker ga razun Gorenskiga težko kje drugej v tem pomenu poznajo. Na Notranjskim pravijo Eck- in Randsteinu „kanton“, postavim, na kanton sim zadel.“ — Kakor nadmožak ali verhovnik, tako je tudi okrog in okrožno tako splošno, de bi se ga jez prav rad ognil; ravno tako presplošno je imé poglavarstvo, če ga bomo pred vsako vradíjo vtikali. Saj bi bilo prav, de bi si kaj svojiga naredili, in ne zmiraj prestavljali! — To je moj svét! In tudi jez s prestavljavcama za slovenšine voljo prosim: Posvetvajmo se, in ne delaj se vsaki za slovenskiga sultana, po kteriga zvižganju bi vsi drugi plesati mogli. Nikar ne dokazujmo, de nad Slovani res preklet-

Krašovce, pa vunder še ni vse, česar se sme od pomlajeniga Krasa pričakovati. Mnogi drugi kraji naše mile domovine in clo našiga prostorniga cesarstva v enakih ali še hujših stiskah zapopadeni, se bojo zgedovali nad njim, to je, nad tem, kar se bo na Krasu delalo, in z delam in trudam doseglo. Kras zna veličansk izgled postati kmetovanju sploh! Pripomagajmo tedaj z vso svojo močjó goli Kras pomladiti, de se bo enkrat obilni sad našiga prizadevanja veselo vžival.

V tem smo gotovo vsi edinih misel. Ali vi ste nas tudi prijazno povabili, svoj svét zastran prihodnjiga obdelovanja Krasa v „Novicah“ razodeti, in v tem bi se znalo primeriti, de ne bomo vsi enih misel. — Pa to ni nič hudiga, ampak še boljši bo; iz mnogoterih misel se bo prava in naj bolji ložej in hitrej zvedila, kakor iz enakih in enostranskih. Le Krasu moramo vedno zvesti ostati, to je, le na-nj misliti, le za-nj prizadevati si; ne pa sami za se, ali za druge človeške slabosti, posebno za to, de bi le naša terma obveljala.

Svoje mišli v kratkim razodeti, poskusimo tedaj, kakor sledí:

Pervič. Kras je gorska rovan, na kateri se sèmterkjè najdejo samitni hribi; pa tudi cele verste hribov, in med tistimi vzdignjeni napeti prostori, poglavitniši med dolinami (berdi), majniši med kotli (griči).

Ti hribi (samci in verste) in te poglavitniši berda se morajo nar prej pogojsditi, — vse drugo, kar bo treba. se bo po tem lahko, in skor vse brez našiga prizadevanja storilo; pred pa bi nemogoče ali saj veliko težej bilo; zakaj še le potem, kader bodo hribi in berda z gojsdi obrašeni, se bo pomanjšala sila in moč vetrov, ki popišejo vsako mervico rodovitne perstí preč, — gojsdi bojo mègle in oblake na-se vlekli, zaderževali, in tako dež in prijetno roso, to je, vse česar k rodovitnosti Krasu zdaj manjkajo, pomnožili.

(Dalje sledi.)

Kakó pomagajo na polju zasmojene germade zoper slano?

Unidan sim bral v nekim dopisu iz Ljubljane v „Gracarci“, de kmetje v nekterih deželah v jeseni, ko se je za ajdo slane bati, na polju na več krajih majhne ognje napravijo, de spodnji zrak sogrejejo, kateri sogreti zrak polje škode slane obvarje.

Čeravno je razlaga te stare navade v nekterih deželah očividno tako napčna, de jo vsak umen kmetovavec berž zapopade, ker vé, de s takimi posamesnimi ognjički, katerih gorkota berž v višavo šine, se ne da spodnji zrak sogreti, bi znal vunder kak kmetovavec, ki je morebiti tisti sostavek bral, zapeljan biti, kakšne ognjičke okoli svoje njive napraviti in tako derva trositi.

V nekterih deželah, kakor na Tiroljskim, Salburškim i. t. d. je zares navada, de kmetje nekterih krajev — pa vsi skupej — kader se je slane bati, germade po polji napravljajo iz vlažniga listja, germovja in hoste, rèsja, mahú, rušinj in enake vlažne šare, ki počasi gorí, več dima kakor plaména dela, de se dim potem kot mègla čez polje vleže. Napravljene germade se zažgó v napovedani uri, preden se dan napóci, vse na enkrat; in v ta namen se da z velikim zvonam znamenje. Znano je namreč, de nar hujši ponočna slana rastljinam ne škodje, ako zjutrej pred sončnim izhodam gosta mègla nastopi, de prvi sončni žarki, ki so nar nevarniši, ne morejo skozi mèglo priti in od slane pokritih rastljin posmoditi. Če ravno ognja gorkota ni brez koristi, je vunder dim, ki mèglo nadomestuje, pri tem poglavitna reč, ker bi oginj, če še tako velik, brez gostiga dima clo nič ne pomagal

zoper slano. Gorkota gré nanaglama kviško — in zastonj je boš iskal v spodnjim zraku! Le dim, dim nad poljem zna pomoč biti, če se po dolíni potegne in jo zakrije.*)

Naj vsak, kdor kaj razlaga, popred pomisli, kako de razlaga, de pomót ne dela.

Juri Pajk.

Kaj kmetje v neki vasi storé, de bi se njim les ne kradel.

(Po Jadr. Slav.)

(Konec.)

„Bolje bi vendar bilo, ko bi to županijski odbor napravil.“

„Se vé, da bi bolje bilo; on je naša nar bližnja gosposka, in ravno zato. Tode Stropnik noče.“

„Ne zamerite mi, sosodje; mislim le, da iz vaše naprave ne bo nič. Truda in dela, nadleg in jeze bote do sitega imeli. Spomnite se mene.“

„In najte uboge zmerznuti? ali ne?“

„In derv si še več pokrasti?“

„Saj je naša lastna korist, ako tako dervno dvo-rišče napravimo. Ako županijski odbor noče, hočemo pa mi možje in kristjani biti, in siromaštvu pomagati!“

„Da!“ zakričijo vsi, še clo Velkučnik.

„Hočemo li pametni možje biti, in pomagati, kolikor zamoremo?“

„Tako je pravo!“ zavreší Krača. Drugi mu pristopijo in priterdijo.

„Sadaj pa še nekaj sosodje: Veči veljave in več zaupljivosti bi reč pridobila, ako bi se je srenjski odbor poprijel; njemu se več zaupa, kakor posamesnemu. Nam se more lahko natolcevat, da hočemo ko keršeni judje ravnati, in pridobivati. Menim, da bi jutro nekatere poštene vertnarje in rokodelce najeli, ko bomo derva in pacelne zdrobnevali, zmerjevali in prerajtevali. Med temi je Pašenssek, ki je tudi županijski svetovavec, in še drugi. Ti se morejo potle prepričati, da pravično ravnamo. Kar vidijo oči, verjame serce.“

„Dober nasvet, Rudnik!“

„Lehko noč,“ reče Stropnik, in se sključen vùn pri durih zmuzne.

Ko je proč bil, pravi Krača: „Ta ne pride več nazaj.“

„Bi tudi ne škodilo; vendar mislim, da ga bo sebičnost spet pergнала. V svoji prekanosti in zvitosti nas ima ko trape, ki se brez potrebe z ubogimi ljudmi trudimo; se meni modrega, da pusti vse, kakor si bodi, dobro ali hudo. Prašam vas pa: ni le desetkrat pametnejši, modrejši in bolji, ako siromakam priložnost damo, si derv kupiti, kakor de jih silimo derva krasti?“

„Jasno in razumljivo, kakor povelje mojega nadkonjika.“

„Tako tedaj, jutri zjutra z Bogam!“ S tem so se poslovlili možje slovanske vasi po svojem prvem zboru in drugo jutro so umno in stanovitno speljevali, kar so umno pogovorili in prevdarili. Stropnik in njegovi tovarši v županijskim odboru so se sramovali in jezili, o tem ko so Pašenssek in njegovi drugi glasno in na tihem Boga, in možé hvalili, ki so se ubogih usmiliti. In vidoma so se množili, ki so se dobrotne naprave posluževali, in vidoma se je kradenje derv pomanjševalo. Pravedno ravnanje, in dobrotne djanja ne ostanejo nikdar, še tudi ne na zemlji brez pomezde.

Ipavska bórja.

(Okrajšani popis g. Matija Vertovca iz slov. berila.)

(Dalje.)

Med Postojno, Reko, Terstam in Gorico ima borja

*) V 8. listu »Novic« léta 1843 se najde več od tega. Vred.